

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

КАЛЮЖНА ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК : 005.334 : 005.59 : 621 (477) (043.3)

**РИЗИКИ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВАМИ МАШИНОБУДУВАННЯ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Запоріжжя – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ “Запорізький національний університет” Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Череп Алла Василівна,
Державний вищий навчальний заклад
“Запорізький національний університет”,
декан економічного факультету;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Марченко Валентина Миколаївна,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”,
професор кафедри економіки і
підприємництва;

кандидат економічних наук, доцент
Пожуєва Тетяна Олександрівна,
Державний вищий навчальний заклад
“Український державний хіміко-
технологічний університет”
(м. Дніпропетровськ),
доцент кафедри менеджменту та фінансів.

Захист дисертації відбудеться “31” березня 2016 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.051.08 у Державному вищому навчальному закладі “Запорізький національний університет” Міністерства освіти і науки України за адресою: 69600, м. Запоріжжя, пр. Леніна, 74, корп. 5, ауд. 326.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Запорізького національного університету за адресою: 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-а, корп. 2.

Автореферат розісланий “29” лютого 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.О. Швець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна економіка України перебуває у глибокій кризі, що обумовлено негативними тенденціями у соціальному та політичному житті. Гострою проблемою для підприємств є нестабільність діяльності, вплив змін макросередовища тощо. Підприємства, які не здатні з будь-яких причин погасити заборгованість, ускладнюють оздоровлення ринку товарів і послуг, економіки України та понижують ступінь довіри до ділових відносин у цілому. На процес фінансового оздоровлення ринку впливають фактори невизначеності, ризику та загрози. Загострення кризових явищ і зацікавленість у збереженні підприємств обумовили виникнення і розвиток антикризового управління, яке є новим для сучасних реалій України. Вплив внутрішніх та зовнішніх ризиків досить часто завершується глибокою кризою підприємства, його банкрутством та ліквідацією. Тому, розробка нових підходів до оцінки ризиків в процесі реалізації антикризового управління та профілактики кризових явищ є передумовою оздоровлення та підвищення темпів зростання економіки України в цілому, рівня життя населення тощо.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних та методичних проблемних питань антикризового управління зробили вітчизняні та закордонні науковці, зокрема, Н.Ю. Брюховецька, В.О. Василенко, А.Г. Грязнова, О.В. Коваленко, Л.О. Коротков, В.М. Марченко, Т.О. Пожуєва, А.М. Ткаченко, Е.А. Уткін, А.В. Череп, А.Д. Чернявський та ін. Концептуальні підходи дослідження оцінки ризиків розглядають вітчизняні та закордонні автори: Є.М. Андрущак, О.О. Захарова, В.В. Вітлінський, С.М. Ілляшенко, М.Г. Лапуста, А.О. Недосекін, Л.В. Матвійчук, А.О. Руденко, О.О. Терещенко та ін.

Однак, в науковій економічній літературі спостерігається недосконалість методичного забезпечення для здійснення антикризових заходів на підприємствах машинобудування, а питання впливу ризиків, загроз та невизначеності на діяльність підприємств при антикризовому управлінні залишаються недостатньо дослідженими.

Зазначені теоретичні і практичні прогалини зумовили актуальність вибору теми дисертаційного дослідження, формулювання мети, встановлення завдань, визначили предмет, об'єкт і структуру дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Матеріали дисертаційної роботи використані для наукової теми “Методика організації внутрішньої системи контролю якості аудиту та супутніх йому послуг за певними напрямками, а саме зовнішнього аудиту: інвестиційної нерухомості, ефективності інновацій та антикризових фінансових заходів” (номер державної реєстрації 0114U006294) Запорізької державної інженерної академії, де особисто автором було проведено дослідження концептуальних підходів ймовірності банкрутства та розвинуто алгоритм проведення діагностики вірогідності банкрутства.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо врахування та оцінки ризиків у системі антикризового управління на

підприємствах машинобудування.

Для досягнення зазначеної мети поставлені такі *завдання*:

- дослідити та удосконалити сутність понять “банкрутство” та “антикризове управління”;
- проаналізувати стан та оцінити вірогідність банкрутства підприємств машинобудування Запорізької області;
- удосконалити систему антикризового управління підприємствами;
- удосконалити метод експрес-діагностики кризового стану підприємств машинобудування;
- удосконалити організаційно-економічний механізм врахування ризиків в системі антикризового управління підприємствами машинобудування;
- розвинути методичний підхід до визначення ризиків діяльності підприємств;
- удосконалити методикку визначення ризиків з врахуванням значущості загроз підприємств машинобудування;
- розвинути організаційне забезпечення антикризового управління підприємствами машинобудування на основі розробки антикризової програми.

Об’єктом дослідження є процес врахування та оцінки ризиків на підприємствах машинобудування у системі антикризового управління.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і прикладних аспектів врахування та оцінки ризиків у системі антикризового управління на підприємствах машинобудування.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення теорії антикризового управління на підприємствах, які висвітлені в наукових працях вітчизняних і закордонних вчених. Для досягнення визначеної мети застосовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: *метод системного аналізу та формалізації складних структур, узагальнення та наукової абстракції* – для вивчення теоретичних аспектів антикризового управління та розкриття методичних засад врахування та оцінки ризиків і вірогідності банкрутства у системі антикризового управління (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *системний підхід* – для обґрунтування та розкриття сутності понятійного апарату банкрутства та антикризового управління (підрозділи 1.1, 1.2); *статистичний метод обробки даних, метод групування, порівняння, факторний аналіз* – для представлення змін у тенденціях розвитку антикризового управління на підприємствах машинобудування (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *аналізу, синтезу, індукції, дедуції, абстрагування* – для узагальнення існуючих та формування нових теоретичних положень щодо специфіки врахування та оцінки ризиків в системі антикризового управління підприємствами машинобудування (підрозділи 3.1, 3.3); *економіко-математичного моделювання, експертних оцінок* – для розробки та удосконалення методичних підходів щодо оцінки системних ризиків підприємств машинобудування (підрозділ 3.2).

Інформаційною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, нормативно-правові акти України, офіційні матеріали

Державної служби статистики України, річна бухгалтерська й оперативна звітність підприємств машинобудування Запорізької області. Економічні розрахунки виконані із застосуванням сучасних методик і комп'ютерних технологій обробки статистичних матеріалів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретичних і методичних основ антикризового управління підприємств машинобудування, що забезпечило одержання таких основних наукових положень:

удосконалено:

– методичний підхід до визначення ризиків діяльності підприємств, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на ентропійному аналізі динаміки темпів зростання чистого руху грошових коштів від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності та інфляційного ризику, та здійснюється з метою отримання інформації про посилення нестабільності, ослаблення прогнозованості діяльності підприємств, що надасть можливість оцінки невизначеності з метою подальшого її використання при розробці антикризових заходів для підприємств машинобудування;

– методика визначення ризиків, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на встановленні значущості загроз діяльності підприємств та дає змогу визначити вплив ризиків на операційну, інвестиційну, фінансову діяльність та загальний ризик ведення господарської діяльності підприємства з використанням методу експертних оцінок для подальшого їх врахування в системі антикризового управління підприємствами машинобудування;

– метод експрес – діагностики кризового стану, який, на відміну від існуючих, враховує уточнену класифікацію видів можливого банкрутства підприємства та виділяє різновиди необережного, умисного, прихованого та фіктивного банкрутства шляхом систематизації виявлених економічних ознак діяльності, що дозволить розробити та реалізувати антикризові програми підприємств машинобудування;

– систему антикризового управління підприємствами, етапи реалізації якої включають постійний моніторинг діяльності, фундаментальну діагностику банкрутства, розробку і реалізацію антикризової програми та посткризовий етап, який, на відміну від існуючих, передбачає постстресовий синдром і посттравматичне зростання та забезпечить підприємству життєдіяльність сьогодні і в майбутньому;

– організаційно-економічний механізм врахування ризиків діяльності в системі антикризового управління, який, на відміну від існуючих, включає стратегічні, тактичні і оперативні методи управління, що використовуються в залежності від визначених ризиків діяльності та показника ентропії, структуровано економічні категорії загроз, ризиків, кризи і етапи антикризового управління з виділенням кількісних методів оцінки ризиків, діагностики банкрутства що формує науково-практичне підґрунтя для розробки програм виходу із кризи підприємств машинобудування;

дістало подальшого розвитку:

– сутність поняття “банкрутство”, яке запропоновано розглядати як процес визнання у судовому порядку результатів незадовільного управління

підприємством, несвоєчасної реакції на загрози економічної безпеки та враховує п'ять напрямів його сутністних характеристик (незадовільне становище, міра відповідальності, наслідок незадовільного управління, точка у життєвому циклі підприємства, неможливість відновити платоспроможність), наслідком чого є економічна і юридична відповідальність власників, їх неспроможність платити за своїми зобов'язаннями і повернути борги в установленій для цього термін; сутність поняття “антикризове управління”, яке, на відміну від існуючих, розглядається не лише як комплекс дій для виходу з кризи, а і як сукупність заходів, що спрямовані на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства, які включають попередню оцінку безперервності діяльності, фундаментальну діагностику банкрутства та “посткризовий” етап управління, що передбачає подолання наслідків постстресового синдрому або можливість настання посттравматичного зростання;

– організаційне забезпечення антикризового управління, яке представляє собою методичні матеріали для реалізації дій з оцінювання ризиків, вірогідності банкрутства та розробки антикризової програми, що дозволяє створити належні умови для прийняття ефективних управлінських рішень на підприємствах машинобудування та забезпечити їх економічну стійкість.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих науково-методичних положень до врахування та оцінки ризиків діяльності в системі антикризового управління на підприємствах машинобудування, консалтингових та аудиторських фірмах.

Основні результати дослідження знайшли практичне застосування у діяльності ПАТ “Мотор Січ” (акт впровадження № т/д-18451 від 10.08.2015 р.), КТ “Запорізький завод високовольтної апаратури – Вакатов” і компанія” (довідка про впровадження №2/01-04-800А від 04.08.2015р.), ПрАТ “Запоріжбудмаш” (акт впровадження №316 від 09.09.2015р.) та ТОВ “Аудиторська фірма “Злагода” (довідка № 14 від 15.12.2014 р.).

Теоретичні положення, що становлять наукову новизну дисертаційної роботи, використовуються у навчальному процесі економічного факультету Запорізького національного університету при викладанні дисциплін “Фінансова санація та банкрутство підприємств” і “Стратегічне управління” (довідка № 01-15/215 від 24.09.2015), а також у навчальному процесі факультету економіки та управління Запорізької державної інженерної академії при викладанні дисципліни “Моделювання ризику в економіці” (довідка № 01-28/1327 від 07.10.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до розв'язання актуального наукового завдання щодо удосконалення науково-методичних підходів до врахування та оцінки ризиків в системі антикризового управління підприємствами машинобудування. Всі основні наукові положення, висновки та пропозиції, що винесені на захист, одержано автором самостійно. З

публікацій, що написані у співавторстві, використано тільки ті результати, які отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати досліджень доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях: Міжнародному форумі студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Дніпропетровськ, 2013), II Всеукраїнській науково-практичній конференції “Перспективи розвитку економіки в ринкових умовах” (м. Мукачево, 2013), Міжнародній науково-практичній конференції “Економіка і менеджмент-2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку” (м. Дніпропетровськ, 2013), Міжнародній науково-практичній конференції “Інноваційна стратегія і тактика фінансово-економічного розвитку суб’єктів національного господарства” (м. Чернівці, 2014), Міжнародній науково-практичній конференції “Перспективи економічного розвитку України: теорія, методологія та практика” (м. Одеса, 2015), Міжнародній науково-практичній конференції “Тенденції сталого розвитку економіки країни: прогнози та пропозиції” (м. Львів, 2015), III Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми економіки та фінансів” (м. Київ, м. Санкт-Петербург, м. Відень, 2015), X Міжнародній науково-практичній конференції “Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях” (м. Запоріжжя, 2015).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційної роботи опубліковано у 17 наукових працях, із них: 9 статей у наукових фахових виданнях (4 статті у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз, 5 статей у наукових фахових виданнях України), 8 тез доповідей за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій – 5,62 друк. арк. (особисто автору належить – 4,88 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 180 найменувань на 20 сторінках, 7 додатків на 7 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 217 сторінок, із них 178 сторінок займає основний текст. Робота містить 27 рисунків та 110 таблиць (12 сторінок – рисунки і таблиці, які повністю займають площу сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано її мету та завдання, визначено об’єкт та предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію та публікації.

У першому розділі – “**Теоретико - методичні підходи до антикризового управління підприємствами**” – досліджено теоретичні основи антикризового управління та оцінки, врахування ризиків на підприємстві; визначено методичні підходи до діагностики банкрутства підприємства; науково обґрунтовано визначення сутності понять “банкрутство” і “антикризове управління”.

Враховуючи різноманітність причин криз, що виникають на підприємствах, запропоновано розглядати умови її виникнення за шляхами їх

впливу, що враховуються при розробці антикризової програми діяльності підприємства.

Уявлення менеджменту вітчизняних промислових підприємств про антикризове управління є не зовсім вірним, починаючи з того, що англomовний термін “crisis management” було перекладено як “антикризове управління” з чітким негативним відтінком. У ході дослідження наукових джерел виділено різні точки зору науковців щодо трактування кризи, які покладені в основу визначення терміну “антикризове управління”. Дане поняття запропоновано розглядати як сукупність заходів, що спрямовані на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства, які включають попередню оцінку безперервності діяльності, фундаментальну діагностику банкрутства та “посткризовий” етап управління, що передбачає можливість настання посттравматичного зростання або подолання наслідків постстресового синдрому.

У ході дослідження праць вітчизняних та закордонних вчених встановлено, що в Україні використовуються наступні види антикризового управління: реструктуризація, санація та ліквідація підприємств, у той час як за кордоном найбільш поширеними антикризовими стратегіями є стабілізація, реструктуризація та розвиток.

Попри численні дослідження, сьогодні немає чіткого та однозначного трактування таких понять, як “ризик” та “загроза”. Проведений аналіз праць вчених щодо визначення їх економічної сутності свідчить, що термін “загроза” використовується для трактування суті ризиків та формує умови для їх виникнення. Ризик є ширшим поняттям, ніж загроза, несе в собі не тільки негативний зміст. Виходячи з проведеного аналізу, запропоновано розглядати ризик як суб'єктивно-об'єктивну економічну категорію, яка носить ймовірний необов'язковий характер, що виражається у потенційній зміні стану фінансових, трудових, матеріальних та інших видів ресурсів, а також нематеріальних активів і може мати наслідком втрати або вигоди.

Визначено, що сьогодні в Україні питому вагу серед економічних злочинів займають справи, що пов'язані з банкрутством підприємств, розслідувати які складно, оскільки причини та наслідки неплатоспроможності, за зовнішньої їх подібності, відрізняються. Враховуючи визначення терміну “банкрутство”, яке запропоновано закордонними і вітчизняними вченими та відображено в нормативно-правових актах, виділено п'ять напрямів характеристики даного поняття: “незадовільне становище”, “міра відповідальності”, “наслідок незадовільного управління”, “точка у життєвому циклі підприємства”, “неможливість відновити платоспроможність”. Пропонується системний підхід до визначення “банкрутства” як процесу визнання у судовому порядку результатів незадовільного управління підприємством, несвоєчасної реакції на загрози економічної безпеки, наслідком чого є економічна і юридична відповідальність власників, їх неспроможність платити за своїми зобов'язаннями і повернути борги в установленій для цього термін.

Розглянуто існуючі методи діагностики банкрутства підприємств, які ґрунтуються на використанні моделей закордонних вчених і рекомендаціях законодавчої бази України. Проведений аналіз, дозволив зробити висновок, що моделі Альтмана, Спрінґейта, Таффлера і Тішоу, Сайфулліна-Кадикова, Лису, Конана і Гольдера, Бівера мають певні недоліки і неадаптовані до вітчизняних підприємств.

У другому розділі – “Сучасний стан врахування ризиків у системі антикризового управління підприємствами машинобудування” – досліджено сучасний стан антикризового управління на вітчизняних підприємствах; здійснено аналіз економічної діяльності підприємств машинобудування з метою виявлення системних ризиків; обґрунтовано доцільність оцінки ймовірності банкрутства у системі антикризового управління на підприємствах машинобудування.

У ході проведеного дослідження встановлено, що у машинобудуванні України частка збиткових підприємств становила у 2013 р. 35,8% та 37,1% у 2014 р., сума збитків у 2013 р. становила 4410,2 млн. грн. та відповідно 29679,8 млн. грн. у 2014 р.; загальна рентабельність зменшилась з 3% до 2,3%; обсяги виробництва продукції машинобудування зменшились на 17% у 2013 р. порівняно з 2012 р. та на 24% у 2014 р. порівняно з 2013 р.; збільшується кількість підприємств, які знаходяться на межі банкрутства, що свідчить про загострення економічної кризи на підприємствах машинобудування.

Одним з найбільших регіонів-товаровиробників машинобудування є Запорізька область. Результати аналізу стану та тенденцій розвитку підприємств машинобудування Запорізької області наведено у табл. 1.

Таблиця 1

**Основні показники розвитку підприємств машинобудування
Запорізької області у 2010-2014 рр.**

Показники	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Індекс обсягів виробництва продукції, % до попереднього року	108,2	114,2	96,5	98,8	91,2
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн.грн.	12722260,9	16401153,2	16384820,2	15113325,6	15509516,5
Частка реалізованої продукції машинобудування у промисловості області, %	19,0	20,1	19,9	19,2	15,9
Підприємства, які одержали збиток, % до загальної кількості підприємств	36,8	28,9	26,8	28,4	32,6
Сума збитку підприємств машинобудування, млн.грн.	72015,5	180679,1	60032,7	96517,6	5516529,4
Рентабельність операційної діяльності, %	15,8	17,3	22,3	16,0	16,2

Дані табл. 1 показують, що частка збиткових підприємств машинобудування Запорізької області протягом 2010-2014 рр. збільшується, наявна тенденція зменшення частки реалізованої продукції машинобудування у

промисловості області та індексів обсягів виробництва продукції, що є свідченням зниження ефективності діяльності підприємств машинобудування Запорізької області.

Встановлено, що основними причинами виникнення кризи на вітчизняних підприємствах машинобудування України та Запорізької області, зокрема, є дефіцит капіталовкладень у технологічний розвиток, втрата ринків збуту, зменшення попиту на продукцію, погіршення умов доступу до кредитування, високі відсоткові ставки, політична нестабільність тощо. Механізми попередження кризи на підприємствах машинобудування майже не запроваджені, фактично діють лише механізми усунення негативних наслідків кризи, відсутні інтегровані системи антикризового управління та ризик-менеджменту.

У роботі проведено комплексний аналіз діяльності з метою виявлення системних ризиків на підприємствах машинобудування Запорізької області (табл. 2).

Таблиця 2

**Основні показники економічної діяльності підприємств машинобудування
Запорізької області у 2010-2014 рр.**

Предмет перевірки	2010	2011	2012	2013	2014
ПАТ "Мотор Січ"					
Коефіцієнт покриття	2,04	2,29	2,81	3,26	2,82
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,25	0,18	0,35	0,54	0,38
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	2172461	3173655	4687254	5758111	7240172
Коефіцієнт автономії	0,62	0,62	0,67	0,70	0,65
Рентабельність продажу, %	24,95	23,21	20,29	16,60	14,81
ПрАТ "Запоріжбудмаш"					
Коефіцієнт покриття	0,27	1,94	3,46	3,13	3,32
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,00	0,00	0,00	0,00	0,14
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	-1291	677	732	625	534
Коефіцієнт автономії	0,51	0,88	0,93	0,94	0,95
Рентабельність продажу, %	-75,89	-3,23	-7,03	-18,38	0,04
ПАТ "ЗТР"					
Коефіцієнт покриття	0,71	0,79	0,75	0,45	0,23
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,11	0,12	0,03	0,03	0,02
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	-753677	-536571	-705834	-1689351	-3969872
Коефіцієнт автономії	0,14	0,28	0,25	0,10	-0,47
Рентабельність продажу, %	15,46	25,42	23,99	12,11	-167,19
ПАТ "ЗАЗ"					
Коефіцієнт покриття	1,26	1,92	1,21	1,75	0,59
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,08	0,17	0,15	0,18	0,10
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	555688	1085305	330330	923548	-677110
Коефіцієнт автономії	0,41	0,45	0,46	0,44	-0,66
Рентабельність продажу, %	0,34	2,95	0,01	0,15	-216,74

Дані табл. 2 показують, що у 2014 р. коефіцієнт покриття знизився на всіх досліджуваних підприємствах машинобудування Запорізької області за виключенням підприємства ПрАТ "Запоріжбудмаш", що є свідченням

зниження здатності підприємств забезпечити свої короткострокові зобов'язання. Аналогічна ситуація склалась з платоспроможністю, ліквідністю та рентабельністю підприємств. Чистий оборотний капітал підприємств машинобудування зменшується на всіх підприємствах машинобудування, за виключенням підприємства ПАТ “Мотор Січ” та має від’ємне значення на підприємствах ПАТ “ЗТР” і ПАТ “ЗАЗ”.

Проведено аналіз вірогідності банкрутства досліджуваних підприємств машинобудування з використанням методик закордонних вчених (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз вірогідності банкрутства на підприємствах машинобудування Запорізької області у 2010-2014 рр.

Підприємство / Моделі	Альтмана	Лису	Спрінгейта	Сайфулліна-Кадикова	Бівера
ПАТ “Мотор Січ”	Вірогідність банкрутства низька	Вірогідність банкрутства низька	Вірогідність банкрутства низька	Вірогідність банкрутства низька	Стійкий Фінансовий стан
ПрАТ “Запоріжбудмаш”	Вірогідність банкрутства низька	Вірогідність банкрутства низька	Вірогідність банкрутства велика	Вірогідність банкрутства низька	За 5 років до банкрутства
ПАТ “ЗТР”	Висока вірогідність банкрутства	Висока вірогідність банкрутства	Висока вірогідність банкрутства	Висока вірогідність банкрутства	За рік до банкрутства
ПАТ “ЗАЗ”	Висока вірогідність банкрутства	Висока вірогідність банкрутства	Висока вірогідність банкрутства	Висока вірогідність банкрутства	За рік до банкрутства

Визначено, що моделі закордонних вчених не надають однозначного уявлення про стан підприємств машинобудування, вони для умов України мають теоретичне значення і можуть бути лише додатковим інструментом оцінки вірогідності банкрутства у системі антикризового управління підприємствами машинобудування.

У ході дослідження з використанням законодавчо-нормативної бази встановлено, що ознаки прихованого, фіктивного і умисного банкрутства на підприємствах машинобудування Запорізької області відсутні.

Результати оцінки ймовірності банкрутства та діагностики діяльності підприємств машинобудування Запорізької області з метою визначення системних ризиків дають підстави стверджувати, що розробка і впровадження антикризових заходів та заходів з оцінки ризиків на підприємствах машинобудування стане рушійною силою для їх сталого розвитку.

У третьому розділі – **“Розробка методичних підходів до антикризового управління та оцінки ризиків підприємств машинобудування”** – удосконалено систему антикризового управління підприємствами, метод експрес – діагностики кризового стану підприємств машинобудування; удосконалено організаційно – економічний механізм врахування ризиків в системі антикризового управління підприємствами машинобудування; розвинуто методичний підхід до визначення ризиків діяльності підприємств; удосконалено методику визначення ризиків з врахуванням значущості загроз підприємств машинобудування; розвинуто організаційне забезпечення

антикризового управління підприємствами машинобудування на основі розробки антикризової програми.

Встановлено, що система антикризового управління підприємствами складається із взаємопов'язаних елементів (механізмів та інструментів), суб'єктів і об'єктів управління, взаємодія яких сприятиме своєчасній діагностиці кризового стану, визначенню системних ризиків діяльності, руху трансформаційних сил, мобілізації зусиль, спрямованих на позитивні зміни у діяльності підприємств або нейтралізації негативних наслідків кризи. У ході взаємодії елементів системи формується та реалізується процес антикризового управління, який розглядається як сукупність етапів, які систематизовано за появою загроз, ризиків та кризи (рис.1).

Першим етапом антикризового управління є підтримка стабільної безперервної діяльності підприємства, оскільки профілактика кризи є дієвим способом попередження банкрутства. На першому етапі запропоновано здійснювати постійний моніторинг діяльності шляхом отримання впевненості у достовірності досліджуваної інформації, визначення ризиків, проведення експрес-діагностики ймовірності банкрутства та, у разі необхідності, розробки та реалізації короткострокової програми стабілізації діяльності.

На другому етапі фундаментальної діагностики банкрутства здійснюється оцінка вірогідності банкрутства з використанням методик закордонних вчених та законодавчо-нормативної бази України.

На третьому етапі розробляються та реалізуються антикризові програми. Четвертий етап – посткризовий, на якому розглядаються наслідки проведення антикризової програми. Виділено два підходи до визначення наслідків – “постстресовий синдром” та “посттравматичне зростання”, що можливе лише за умов адаптації якісних антикризових заходів до нової посттравматичної реальності, які не є прямим результатом кризи.

Оцінка ймовірності банкрутства є важливим початковим етапом антикризового управління, який дозволяє своєчасно виявити перші ознаки кризи. Для ідентифікації перших ознак кризи, удосконалено експрес-діагностику кризового стану підприємств з використанням розвиненої класифікації банкрутства. За результатами проведеної експрес-діагностики встановлено, що ймовірність банкрутства відсутня на ПАТ “Мотор Січ” та ПрАТ “Запоріжбудмаш”, а вид можливого банкрутства на ПАТ “ЗАЗ” і ПАТ “ЗТР” - небережне.

Розглядаючи ризик як суб'єктивно-об'єктивну економічну категорію невизначеності та кількісної характеристики безладу на підприємствах, удосконалено методику визначення системних ризиків діяльності на основі ентропійного аналізу з використанням даних про рух грошових коштів на підприємстві. Методика представляє собою поетапний розрахунок темпів зростання чистого руху грошових коштів від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності та темп зростання інфляційного ризику, нормування отриманих значень методом “мінімум-максимум” та розрахунок ентропії за формулою Шеннона.

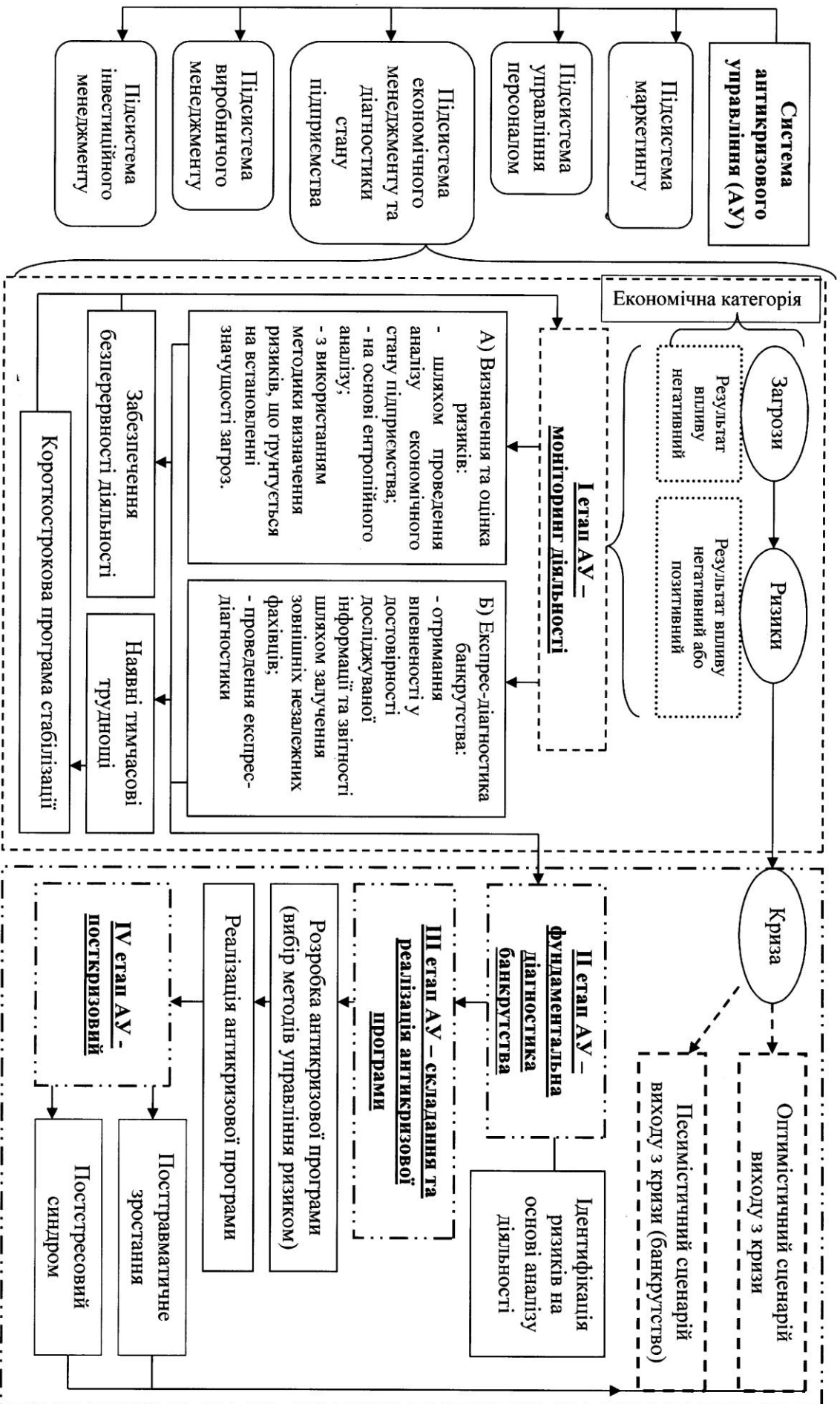

Рис. 1. Система антикризового управління підприємством

На основі ентропійного аналізу спрогнозовано показники невизначеності діяльності підприємств машинобудування Запорізької області на 2015-2016 рр. Результати ентропійного аналізу підприємств машинобудування Запорізької області за 2010-2014 рр. та прогнозні значення 2015-2016 рр. наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Результати ентропійного аналізу підприємств машинобудування Запорізької області у 2011-2014 рр. та прогнозні значення 2015-2016 рр.

Рік	ПАТ “Мотор Січ”	ПАТ “ЗТР”	ПрАТ “Запоріжбудмаш”	ПАТ “ЗАЗ”
2011	0,980	0,996	1,000	0,500
2012	0,832	0,493	0,000	0,482
2013	0,500	0,034	0,042	0,789
2014	0,773	0,046	0,034	0,775
2015	0,946	0,538	0,792	-
2016	0,605	0,543	0,033	-

Для якісної оцінки розрахованої невизначеності пропонується наступна шкала: 0-0,39 – низький рівень невизначеності; 0,4-0,69 – середній рівень невизначеності; 0,7-1,0 – високий рівень невизначеності інформації підприємства. Із табл. 4 видно, що, відповідно до запропонованої шкали, на досліджуваних підприємствах у 2015 р. прогнозується збільшення рівня ентропії під впливом інфляційного ризику, у 2016 р. значення невизначеності діяльності ПАТ “Мотор Січ” і ПАТ “ЗТР” знаходиться на середньому рівні, а ПрАТ “Запоріжбудмаш” – на низькому, що свідчить про необхідність застосування наступальної тактики: створення конкурентних переваг та проведення активного маркетингу тощо.

Встановлено, що методики кількісної оцінки ризиків мають недоліки, які пов’язані із складністю розрахунків, тому пропонується неформалізований емпіричний науковий підхід, що представляє собою методику визначення ризиків з використанням методики експертних оцінок. Дана методика дозволяє оцінити значущість загроз, які впливають на ризики діяльності (табл. 5) з метою їх подальшого врахування в системі антикризового управління підприємствами машинобудування. Ризик враховує складові елементи значущості загроз, які формують умови для виникнення ризиків операційної, фінансової та інвестиційної діяльності та їх вплив на загальну величину ризику діяльності.

Таблиця 5

Розрахунок суттєвості впливу ризиків операційної, фінансової та інвестиційної діяльності на функціонування підприємств машинобудування Запорізької області

Назва підприємства Види ризику	ПАТ “Мотор Січ”		ПАТ “ЗТР”		ПрАТ “Запоріжбудмаш”	
	Кількісна оцінка	Частка у загальному ризику, %	Кількісна оцінка	Частка у загальному ризику, %	Кількісна оцінка	Частка у загальному ризику, %
Ризик операційної діяльності	0,19	59	0,25	59	0,29	94
Ризик фінансової діяльності	0,13	39	0,13	31	0,02	5
Ризик інвестиційної діяльності	0,01	3	0,04	10	0,01	2
Загальний рівень впливу ризиків	0,33	100	0,42	100	0,31	100

Дані табл. 5 показують, що на ПАТ “Мотор Січ” найбільш суттєвий вплив мають ризики операційної та фінансової діяльності (59% та 39% відповідно), а для ПАТ “ЗТР” і ПрАТ “Запорожбудмаш” найбільшу загрозу становить ризик операційної діяльності (59% та 94% відповідно).

Виділено роль економічної інформації як надійного джерела інформаційного забезпечення, оскільки якісна обробка неякісної інформації може призвести до невірних управлінських рішень. Запропоновано використовувати у антикризовому управлінні підприємствами шляхи запобігання кризі засобами підвищення довіри до системи внутрішнього управління та економічної інформації, якими є: оптимізація облікової політики, використання сучасних інформаційних програм, проведення переоцінок активів, податкове планування, аналіз змін діючого законодавства, регулярне проведення інвентаризацій, створення резервів забезпечення виплати відпускних працівникам підприємства та виконання гарантійних зобов'язань, складання прогнозів та планів діяльності.

Виявлено, що сьогодні недостатня увага приділяється питанню розробки антикризових програм для підприємств машинобудування, які базуються на визначенні можливих ризиків, їх кількісній оцінці та обранні механізмів управління ними. Ранні зміни у невизначеності діяльності підприємства є індикаторами майбутніх змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, а обрання цілі, стратегії і тактики розвитку ґрунтується на інформації, що отримується при спостереженні за змінами діяльності підприємства. Для реалізації антикризових програм удосконалено організаційно – економічний механізм управління ризиками діяльності шляхом використання стратегічних, тактичних та оперативних методів управління ризиками в системі антикризового управління підприємства. Врахування ризиків на першому етапі реалізації системи антикризового управління відбувається шляхом визначення ризиків та їх кількісної оцінки. На другому – здійснюється аналіз економічного стану підприємства з урахуванням системних ризиків. На третьому – при розробці програми антикризового управління – пропонується комплексне застосування стратегій стабілізації, реструктуризації та розвитку з оглядом на закордонний досвід заходів усунення наслідків кризи. Стабілізація представляє собою раціоналізацію існуючих активів та зобов'язань, реструктуризація – якісні зміни у структурі, системі, процесах діяльності, а розвиток – інноваційний підхід для майбутнього росту та збільшення рентабельності. Антикризова програма враховує загрози та можливості підприємства реагувати на них, формуючи при цьому наступальну (при низькому, середньому рівні ентропії) та захисну (при високому значенні ентропії) тактики. Розрахунок суттєвості впливу ризиків операційної, фінансової та інвестиційної діяльності на функціонування підприємств машинобудування дозволив спрямувати першочергові оперативні антикризові дії на ті види діяльності, на які вплив ризиків був найбільш суттєвим. Важливим є впровадження всіх заходів у комплексі з метою забезпечення довготривалого ефекту від антикризових дій на підприємствах машинобудування. На четвертому етапі антикризового управління зміна кількісної оцінки ризиків та показника ентропії є каталізатором ефективності проведених дій.

З метою оптимізації і підвищення ефективності процесу врахування ризиків в системі антикризового управління запропоновано оцінку ризиків здійснювати шляхом уточнення класифікації загроз і ризиків стабільності діяльності, умов виникнення кризи, різновидів банкрутства. Уточнена класифікація направлена на організаційне забезпечення антикризового управління з урахуванням оцінювання ризиків, вірогідності банкрутства та направлена на формування і реалізацію антикризової програми підприємств машинобудування з метою забезпечення економічної стійкості та подальшого розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі висвітлено теоретико-методичні підходи до вирішення актуального наукового завдання з удосконалення підходів до врахування і оцінки ризиків в системі антикризового управління підприємствами машинобудування. За результатами дослідження сформульовано наступні висновки та рекомендації:

1. Удосконалено сутність поняття “банкрутство”, яке представлено комплексно як дефініція, що враховує п’ять напрямів характеристик визначення, а саме: неможливість відновити платоспроможність, міра відповідальності, незадовільне становище, наслідок незадовільного управління, точка у життєвому циклі підприємства. Удосконалене поняття “антикризове управління” передбачає наявність докризового та посткризового етапу, останній розглядається як такий, що може мати наслідком не лише подолання негативного “постстресового синдрому”, а й позитивне “посттравматичне зростання”. Визначено, що удосконалені поняття надають більш повне розуміння процесів, що пов’язані із причинами та наслідками криз та дозволяють приймати необхідні управлінські рішення.

2. Підприємства машинобудування Запорізької області у 2014 р. знизили платоспроможність, ліквідність та рентабельність порівняно з 2013-2009 рр. Встановлено, що відсутність інтегрованої системи врахування та оцінки ризиків більшості підприємств машинобудування призвели до загострення кризового стану, який є свідченням високого ступеню ймовірності банкрутства. Питома вага підприємств машинобудування у загальній кількості підприємств, які одержали збиток збільшилася з 35,8% у 2013 р. до 37,1% у 2014 р. Підприємства машинобудування Запорізької області також у 2014 р. порівняно з 2013 р. мали зростання питомої ваги збиткових підприємств 4,2%, що підтверджує доцільність виявлення і оцінки ризиків в системі антикризового управління.

3. Система антикризового управління підприємствами машинобудування враховує порядок виявлення і оцінки загроз і ризиків. Систематизувавши складові системи антикризового управління, її розширено з урахуванням етапів діагностики ймовірності банкрутства та реалізації антикризових програм. Перший етап направлений на постійний моніторинг діяльності, наступні етапи – фундаментальна діагностика банкрутства, антикризові заходи, оцінка їх реалізації. Результати діяльності підприємства у випадку виникнення кризи запропоновано розглядати не лише за негативним, а і за позитивним сценаріями розвитку. Система антикризового управління

підприємствами машинобудування об'єднує чотири етапи послідовних дій, які направлені не лише на ідентифікацію ризиків та на виявлення загроз діяльності, а і на розробку короткострокових і довгострокових програм стабілізації та зростання.

4. Удосконалено класифікацію різновидів банкрутства на основі вивчення причинно-наслідкових зв'язків настання необережного, умисного, приховуваного та фіктивного банкрутства. Зазначену класифікацію запропоновано використовувати при здійсненні експрес – діагностики кризового стану підприємства, яка дозволяє визначити вид можливого банкрутства. За результатами експрес-діагностики пропонується проведення короткострокової програми стабілізації з врахуванням закордонного досвіду антикризового управління підприємствами. Використовуючи таку методику, підприємства машинобудування отримують можливість розробити найбільш ефективну програму антикризових заходів, розуміючи наслідки можливого виду банкрутства.

5. Організаційно-економічний механізм антикризового управління побудовано на принципах постійної готовності і терміновості реагування, превентивності заходів, комплексності рішень, альтернативності дій, пріоритетності використання внутрішніх ресурсів тощо. Запропонований механізм створює необхідні передумови для визначення стратегічних та тактичних цілей підприємств машинобудування. У організаційно-економічному механізмі розширено сукупність методів, етапів, способів взаємодії загроз, ризиків, криз, спрямованих на реалізацію антикризового управління підприємствами машинобудування.

6. Встановлено, що розрахунок ентропії може використовуватись з метою визначення ризиків діяльності підприємств. Удосконалено методичний підхід до визначення ризиків діяльності підприємств на основі ентропійного аналізу динаміки темпів зростання чистого руху грошових коштів від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності та інфляційного ризику, яка дозволяє оцінити ступінь розбалансованості цих видів діяльності. Запропоновано визначати нездатність менеджменту оперативно реагувати на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища, які збільшують вплив загроз на діяльність підприємства шляхом розрахунку рівня невизначеності на підприємстві. За допомогою показника ентропії, який свідчить про збільшення варіантів розвитку подій, зростання ризиків, підприємства машинобудування зможуть оцінити ймовірності настання ситуації, коли управління економічними процесами підприємства ускладнюється, відслідковувати посилення нестабільності у веденні операційної, фінансової, інвестиційної діяльності.

7. Встановлено, що загрози мають негативний вплив на діяльність підприємств та формують умови для виникнення ризиків, які, у свою чергу, можуть призвести як до негативних, так і до позитивних наслідків. Методику експертних оцінок доповнено ваговими коефіцієнтами загроз, що дає змогу оцінити їх значущість, які впливають на ризики операційної, фінансової, інвестиційної діяльності та загальний ризик. Використовуючи дану методику на підприємствах машинобудування було виявлено загрози діяльності та визначено поетапність управління ризиками при розробці та реалізації антикризових заходів. Відповідно до розробленої методики було здійснено

розрахунок ризиків операційної, фінансової та інвестиційної діяльності на КТ “Запорізький завод високовольтної апаратури - Вакатов” і компанія”, що дозволило підприємству отримати ефект від економії витрат реалізації окремих проектів.

8. Організаційне забезпечення експрес-діагностики банкрутства розширено шляхом розробки документів, у яких систематизовано економічні ознаки умисного, прихованого та фіктивного банкрутства, плану проведення короткострокової програми стабілізації, метою якого є створення сприятливих умов для проведення ефективної діагностики стану підприємств машинобудування та розробка оперативних методів стабілізації їх роботи. Методика оцінки ризиків підприємств машинобудування доповнена уніфікованими методичними матеріалами для визначення значущості загроз експертним шляхом та дозволила підприємствам машинобудування зорієнтувати першочергові антикризові заходи на управління найбільш суттєвими ризиками всіх видів діяльності. Розроблено програму встановлення довіри до економічної інформації; анкету для визначення характеру політики управління підприємством, рівня впливу загроз; план дій антикризового управління підприємствами машинобудування на всіх етапах функціонування даної системи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, та у наукових фахових виданнях України:

1. Калюжна Ю.В. Криза: сутність, класифікація та причини виникнення / А.М. Ткаченко, Ю.В. Калюжна // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць. – Маріуполь : ДВНЗ “ПДТУ”, 2013. – Т. 2, Вип. 1. – С. 122-126 / Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, РІНЦ (0,57 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,41 друк. арк., аналіз трактування та визначення поняття “криза”, причин виникнення кризи).

2. Калюжна Ю.В. Дослідження концептуальних підходів ймовірності банкрутства для своєчасного реагування на загрози економічної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, Ю.В. Калюжна // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. праць. Серія “Економіка”. – 2013. – Вип. 2 (39). – С. 217–222 (0,49 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,39 друк. арк., аналіз напрямів визначення характеристики поняття “банкрутство”).

3. Калюжна Ю.В. Експрес-діагностика кризового стану підприємства з метою визначення різновиду банкрутства / Ю.В. Калюжна // Вісник Дніпропетровського університету. Серія “Економіка”. – 2014. – Вип. 3. – С. 103–108 (0,48 друк. арк.).

4. Калюжна Ю.В. Методичні підходи до управління антикризовими заходами на підприємствах машинобудування / А.В. Череп, Ю.В. Калюжна // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. праць. Економічні науки. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2014. – № 4 (24). – С. 60–67 (0,70 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,42 друк. арк., удосконалено систему антикризового управління підприємства).

5. Калюжна Ю.В. Комплексна оцінка ризиків діяльності та вірогідності банкрутства підприємств машинобудування: методичний та практичний аспекти / А.В. Череп, Ю.В. Калюжна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Економічні науки”. – 2015. – Ч. 5, Вип. 1. – С. 167–171 (0,47 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,34 друк. арк., здійснено аналіз економічної діяльності та діагностики банкрутства ПАТ “Мотор Січ”).

6. Калюжна Ю.В. Дослідження сучасного стану антикризового управління підприємствами машинобудування / Ю.В. Калюжна // Вісник Приазовського державного технічного університету : зб. наук. праць. Серія : Економічні науки. – 2015. – Вип. 29. – С. 258–264 / *Google Scholar, Index Copernicus, PИЦ* (0,54 друк. арк.).

7. Калюжна Ю.В. Аналіз ризиків у системі антикризового управління підприємствами машинобудування / Ю.В. Калюжна // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. праць. Економічні науки. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2015. – № 2 (26). – С. 33–39 (0,45 друк. арк.).

8. Калюжна Ю.В. Ефективність бухгалтерського обліку в системі антикризового управління підприємством / Ю.В. Калюжна // Економіка : реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 3 (19). – С. 147–152 / *Index Copernicus, Google Scholar, EBSCO Publishing, Ulrich's Periodicals Directory, Open Academic Journals Index, PИЦ* (0,50 друк. арк.).

9. Калюжна Ю.В. Обґрунтування амортизаційної політики з метою підвищення прибутковості підприємства / Т.О. Меліхова, Ю.В. Калюжна // Всеукраїнський науково-виробничий журнал “Інноваційна економіка”. – 2012. – №1 (27). – С. 232–237 / *Index Copernicus, PИЦ* (0,34 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,28 друк. арк., здійснено аналіз впливу розрахунку амортизації на загальну прибутковість підприємства).

Матеріали конференцій:

10. Калюжна Ю.В. Нововведення у процедурі банкрутства для підвищення рівня економічної безпеки підприємства / Ю.В. Калюжна // Міжнародний форум студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Дніпропетровськ, 24 – 25 квіт. 2013 р. – Дніпропетровськ : ДНУ ім. Олеся Гончара, Друкарня “Ліра”, 2013. – С. 175 –176 (0,10 друк. арк.).

11. Калюжна Ю.В. Ризик банкрутства як елемент загрози економічної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, Ю.В. Калюжна // Перспективи розвитку економіки в ринкових умовах : II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Мукачєво, 15–16 берез. 2013 р. – Мукачєво : МДУ, 2013. – С. 279–280 (0,10 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,09 друк. арк., здійснено аналіз останніх змін законодавства, що стосуються процедури банкрутства підприємств).

12. Калюжна Ю.В. Класифікація різновидів банкрутства / Ю.В. Калюжна // Економіка і менеджмент-2013 : перспективи інтеграції та інноваційного розвитку : Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 24–25 квіт. 2014 р. – Дніпропетровськ : Видавець Біла К.О., 2014. – Т.1. – С. 37–39 (0,15 друк. арк.).

13. Калюжна Ю.В. Ризики в системі антикризового управління підприємствами / Ю.В. Калюжна // Інноваційна стратегія і тактика фінансово-економічного розвитку суб'єктів національного господарства : Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 19–20 груд. 2014 р. – Чернівці : Видавничий дім “Гельветика”, 2014. – С. 22–24 (0,16 друк. арк.).

14. Калюжна Ю.В. Роль фінансової інформації та облікової системи підприємства в антикризовому управлінні / Ю.В. Калюжна // Перспективи економічного розвитку України : теорія, методологія та практика : Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Одеса, 21–22 серп. 2015 р. – Одеса : ГО “Центр економічних досліджень”, 2015. – С. 44–47 (0,17 друк. арк.).

15. Калюжна Ю.В. Сучасний стан розвитку заходів антикризового управління підприємствами машинобудування / Ю.В. Калюжна // Тенденції сталого розвитку економіки країни : прогнози та пропозиції : Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Львів, 28–29 серп. 2015 р. – Львів : ГО “Львівська економічна фундація”, 2015. – С. 52–53 (0,17 друк. арк.).

16. Калюжна Ю.В. Методи розрахунку ризиків діяльності підприємств / Ю.В. Калюжна // Актуальні проблеми економіки та фінансів : III Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Київ, 31 серп. 2015 р. – Київ–Санкт–Петербург–Відень, Фінансово – економічна наукова рада, 2015. – С. 55–57 (0,13 друк. арк.).

17. Калюжна Ю.В. Банкрутство підприємств як елемент економічного середовища України / Ю.В. Калюжна // Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях : X Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 15–16 жовт. 2015 р. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2015. – С. 271–273 (0,10 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Калюжна Ю.В. Ризики в системі антикризового управління підприємствами машинобудування – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Державний вищий навчальний заклад “Запорізький національний університет” Міністерства освіти і науки України. – Запоріжжя, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню та удосконаленню теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо врахування та оцінки ризиків у антикризовому управлінні на підприємствах машинобудування.

Досліджено та удосконалено сутність банкрутства та антикризового управління; проаналізовано стан та оцінено вірогідність банкрутства підприємств машинобудування Запорізької області. Удосконалено систему антикризового управління підприємствами; метод експрес – діагностики кризового стану підприємств машинобудування; методику визначення ризиків з врахуванням значущості загроз підприємств машинобудування; організаційно – економічний механізм врахування ризиків в системі антикризового управління підприємствами машинобудування. Розвинуто методичний підхід до визначення системних ризиків діяльності підприємств; організаційне забезпечення антикризового управління на основі розробки антикризової програми.

Ключові слова: ризик, криза, економічна криза, загроза, банкрутство,

ймовірність банкрутства, управління ризиками, антикризове управління.

АННОТАЦИЯ

Калюжная Ю.В. Риски в системе антикризисного управления предприятиями машиностроения – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Государственное высшее учебное заведение “Запорожский национальный университет” Министерства образования и науки Украины. – Запорожье, 2016.

Диссертация посвящена исследованию и усовершенствованию теоретико-методических положений и практических рекомендаций относительно учета и оценки рисков в антикризисном управлении на предприятиях машиностроения.

Исследованы теоретические основы антикризисного управления предприятиями. Предложено рассматривать понятие “антикризисное управление” как совокупность мероприятий, направленных на достижение или восстановление платежеспособности, ликвидности, доходности и конкурентоспособности предприятия, включающие предварительную оценку непрерывности деятельности, фундаментальную диагностику банкротства и “посткризисный” этап управления, который предусматривает возможность наступления посттравматического роста или устранения последствий постстрессового синдрома. Выделены существенные характеристики понятия “банкротство”: “неудовлетворительное положение”, “мера ответственности”, “следствие неудовлетворительного управления”, “точка в жизненном цикле предприятия”, “невозможность восстановления платежеспособности”; предложен системный подход в определении понятия “банкротство”.

Проанализировано экономическое состояние предприятий машиностроения Запорожской области, оценена вероятность их банкротства. Установлено, что отсутствие интегрированной системы риск-менеджмента на большинстве предприятий машиностроения привело к обострению кризисного состояния, что является свидетельством высокой вероятности банкротства предприятий.

В диссертационной работе усовершенствовано систему антикризисного управления, этапы реализации которой включают постоянный мониторинг деятельности предприятия, фундаментальную диагностику банкротства, разработку и реализацию антикризисной программы, посткризисный этап, который предусматривает наступление постстрессового синдрома или посттравматического роста предприятия.

На основе расширенной классификации разновидностей банкротства предложен метод экспресс-диагностики кризисного состояния, что позволит разработать и реализовать антикризисные программы предприятий машиностроения.

Усовершенствован организационно-экономический механизм учета рисков в системе антикризисного управления предприятиями машиностроения, который представляет собой совокупность инструментов, методов оценки рисков и позволяет предприятиям машиностроения выбрать направление развития и экономического оздоровления.

В диссертационной работе предложен методический подход к определению рисков деятельности предприятий, который основывается на энтропийном анализе динамики темпов роста движения денежных средств в результате операционной, инвестиционной, финансовой деятельности и инфляционного риска. Данный методический подход осуществляется с целью получения информации о росте нестабильности и неопределенности, снижении прогнозируемости деятельности предприятий.

Определено, что угрозы имеют негативное влияние на деятельность предприятий и формируют условия для возникновения рисков, которые, в свою очередь, могут привести не только к негативным, а и к позитивным последствиям. Усовершенствована методика определения рисков операционной, инвестиционной, финансовой деятельности, которая основывается на установлении значимости угроз экспертным путем.

Уточненная классификация угроз и рисков стабильности деятельности предприятий, условий возникновения кризиса, разновидностей банкротства использована при разработке организационного обеспечения антикризисного управления с целью достижения экономической устойчивости и дальнейшего развития предприятий.

Ключевые слова: риск, кризис, экономический кризис, угроза, банкротство, вероятность банкротства, управления рисками, антикризисное управление.

SUMMARY

Kaliuzhna I.V. Crisis Risks Management in Machine Building Industries – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of the Candidate of Economics Sciences (Economics PhD equivalent) in accordance to speciality 08.00.04 – economics and enterprises management (by the types of economic activities). – State Higher Educational University “Zaporizhzhya National University” Ministry of Education and Science of Ukraine. – Zaporizhzhya, 2016.

Thesis is dedicated to research and improvement of theoretic and methodical concepts; practical recommendations concerning risks accountability and assessment in Machine Building Industries Crisis Management.

Bankruptcy and crisis management essence was researched and improved; state of the Machine Building Industries of Zaporizhzhia region was analyzed and probability of their bankruptcy assessed. System of Crisis Management industries management was enriched; method of express-diagnosis of the Machine Building Industries crisis state; methodology of risks determination taking in account Machine Building Industries threats significance; organizational and economic mechanism of risks accountability in the system of Machine Building Industries Management. Methodological approach to the industries activities systems risks was developed; organizational securing of crisis management on the basic of Crisis program development.

Key words: risk, crisis, economic crisis, threat, bankruptcy, bankruptcy probability, risk management, crisis management.

КАЛЮЖНА ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА

**РИЗИКИ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВАМИ МАШИНОБУДУВАННЯ**

08.00.04 – економіка та управління
підприємствами (за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 26.02.2016. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 137.

Запорізький національний університет

69600, м. Запоріжжя, МСП-41
вул. Жуковського, 66
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2952 від 30.08.2007